

موسسه تحقیقات حجامت ایران

موضوع :

جمع آوری منابع موجود در مورد حجامت

نگارش :

عباس سعادت‌مندی

محمد رضا فرج زاده جلالی

فهرست مطالب

پیشگفتار

مقدمه

فرضیات موجود در زمینهٔ حجامت

احادیث موجود

نظرات قدما در این موضوع

کتاب ها و پایان نامه های جدید

تحقیقات موجود

مؤخره

پیشگفتار

به نام خالق انسان که داناترین به اوست . دین مبین اسلام برای ارائه طریق سعادت به انسان در هر دو بعد معنوی و جسمی تشریح شده است . لذا به امر تندرستی انسان ها نیز توجهی خاص مبذول نموده است آیات و روایات فراوانی در مورد بهداشت و درمان بیماری های مختلف وجود دارد . بررسی و تحقیق در مورد این آیات و روایات از چند جنبه سودمند به نظر می رسد :

۱-وظیفه هر مسلمانی شناخت نظرات دین اسلام و عمل به آنها است . با عمل به توصیه های خداوند متعال و ائمه اطهار علیهم السلام ما به سعادت در دنیا و آخرت می رسیم و در زمینه بهداشتی قطعاً سالم تر و شاداب تر خواهیم شد . تبلیغ این نظرات در جامعه و گسترش آن موجب ارتقاء سطح بهداشتی جامعه و کاهش بیماری ها می شود، در نتیجه فقر، رنج، جنایت و.....در جامعه کاهش می یابد .

۲-تحقیق در مورد جهت علمی این آیات و روایات می تواند موجب کشف مطالب علمی جدید و ارتقاء سطح دانش بشری در مورد عملکرد اندام های بدن و آثار خوراکی ها و.....شود .

۳-ارائه اثبات علمی جهت این آیات و روایات که بتواند دانشمندان غیر مسلمان را نیز متقاعد سازد می تواند گوشه هایی از اعجاز دین اسلام را به جهانیان ارائه نماید .

ما در این راستا یکی از مباحث طب اسلامی یعنی حجامت را انتخاب نموده کوشیدیم منبع موجود در مورد آن را جمع آوری نمائیم .(احادیث،کتاب ها،مقالات،پایان نامه ها و.....)

بدین طریق مجموعه ای فراهم آوریم که محققان و علاقمندان به این مبحث بتوانند به راحتی اطلاعات مورد نیاز خود را کسب نمایند .

امیدواریم که در این راه گامی کوچک برداشته باشیم هر چند که خود می دانیم که کار ما نقائص فراوانی دارد که از شنیدن آنها خوشحال می شویم .

به نظ ما موضوع حجامت در حال حاضر بشدت نیازمن انجام تحقیقات علمی به شکل رایج در مورد سایر روش های درمانی می باشد . انجام این تحقیقات علاوه بر بند دوم و سوم که در بالا ذکر شد می تواند پاسخی را به سؤال زیر بدهد.

(ممکن است در گذشته با توجه به ضعف شیوه های درمانی و فقدان داروهای مؤثر حجامت روش بهتری جهت مداوای برخی بیماری ها بوده و از اینرو ائمه اطهار در آن هنگام به این امر توصیه کرده اند ولی آیا اکنون نیز با پیشرفت های فراوان درمانی هنوز روش های بهتر از حجامت کشف نشده اند و نمی توان گفت که اکنون انجام حجامت بجای سایر روش ها مانند جایگزینی فاضل بجای افضل است)

امیدواریم که در آینده زمینه مناسب برای انجام چنین تحقیقاتی فراهم شود .

مقدمه

خون نقش مرکزی و محوری در متابولیسم بدن دارد. مامی سلول های بدن بوسیله بافتی به نام خون و بوسیله راه های عروقی به نام رگ تغذیه می شوند. هرگونه انسداد در این مسیرهای تغذیه بافتی باعث عدم اکسیژناسیون و تغذیه سلول شده و آزار سلول را در پی خواهد داشت.

وظیفه دیگر خون حمل سلول های ایمنی است و با نقل و انتقال دفاعی در مقابل عوامل مهاجم دفاع نوده، با حضور سریع و به موقع در بافت مورد نظر به دفاع از میزبان می پردازد. از طرفی فضولات سلولی و مواد زائد سلول از طریق خون به دستگاه های دفعی بدن راه یافته و دفع می شوند. با توجه به اهمیت خون هر گونه روش درمانی که بر اساس مداخله در این بافت باشد در درمان بیماری های بسیاری بکار می رود.

** در تمامی کشورهای دنیا طرق بسیار زیادی به عنوان مکمل پزشکی وجود دارد. عقیده بسیاری از استادان برجسته طب این است که مواد شیمیایی و دارویی به تنهایی نتوانسته مشکل پزشکی را حل کند و در صورتی که بخواهیم کمی شجاعانه تر سخن بگوییم به حداقل رساندن مصرف دارو تا حد ممکن امر مطلوبی است .

بر این اساس در بسیاری از کشورهای پیشرفته بیماران زیادی بخشی از درمان و بهداشت خود را از طریق پزشکی مکمل تحصیل می کنند. طب سوزنی که در اوایل قرن بیستم مورد بی مهری بسیاری از پزشکان و دانشمندان جهان قرار می گرفت و هیچ گونه ارزش علمی برای آن قائل نبودند با تلاش پزشکان پرتلاش چنین سبب درمان دردهای بسیاری از مردم آن کشور و کشورهای دیگر گردیده است.

مکتب هامیوپاتی، مکتبی است که پزشکان بسیاری از سراسر جهان را مسحور و مشعوف خود کرده، اعتقادات بسیاری را در پی داشته است. طب فشاری، گیاه درمانی و بسیاری از مکاتب پزشکی دیگری وجود دارند که درمانگر بیماری های بسیاری بوده اند. ما پزشکان مسلمان شرقی نیز باید به طب سنتی خویش نظری محققانه و عالمانه بیاندازیم و وجهه ملی و اسلامی خود را بازیابیم و بکوشیم گوشه ای از مشکلات پزشکی را حل کنیم.

*** حجامت از ارکان مهم طب اسلامی است که از دیرباز مورد تأکید پیامبر اسلام (ص) ائمه اطهار (ع) و دانشمندان بزرگ اسلامی بوده است و آن را داروی بسیاری از بیماری ها می دانسته اند. در صورت انجام تحقیقات علمی در مورد حجامت و اثر آن بر بیماری های خاص و اثبات علمی آن به روش تجربی خود می تواند دلیل روشنی بر اعجاز دین مبین اسلام باشد که قرن ها قبل به آنها اشاره کرده است. البته ما منکر پیشرفت های فراوان علم پزشکی نیستیم و به هزاران داروی مؤثر و مفید کشف شده ارج می نهیم ولی ظاهراً تجربه موفق طب سنتی، هیپنوتیزم و..... نشان داده اند که تنها راه درمان در پزشکی فعلی خلاصه نمی شود.

اهمیت موضوع تحقیق

از زمان خلقت انسان (چند میلیون سال قبل) تا کنون، انسان با وسائل و داروهای موجود زمان خویش به جنگ بیماری ها می رفته، مشکلات و معضلات درمانی را با هوش و دانش خویش در حد امکان حل می کرده است. پیشرفت علم و دانش نیز این موجود ناشناخته را به کشف حقایق امیدوارتر کرده است. با وجود پیشرفت های عظیم علمی و صنعتی در تمام زمینه های علوم از شکافتن اتم گرفته تا تسخیر فضا و شناختن کوچک ترین رموز ژنتیکی، انسان متفکر و

هوشمند، قدرت پیش بینی کوچک ترین حادثه ممکن یعنی انسداد یکی از عروق داخلی بدن خویش را ندارد و در کنترل پیشرفت انسداد در درون کوچک ترین شریان قلبی عاجز است. در مورد انفارکتوس های قلبی، باید بگوییم بشرفعلی با تمامی غرور علمی خویش از هجوم این خطر در امان نبوده و سازمان بهداشت جهانی بجای عنوان بیماری برای آن واژه (فاجعه) را به کار برده است.

همه ساله در آمریکا حدود ۱/۵ میلیون مورد انفارکتوس میوکارد اتفاق می افتد. میزان مرگ و میر انفارکتوس میوکارد در حدود ۲۵٪ است که نصف مرگ و میرها قبل از رسیدن به بیمارستان رخ می دهد. بعلاوه ۱۰-۵ درصد در نخستین سال بعد از 'MI' فوت می کنند^۲. تعداد بیماران مبتلا به تصلب شرایین قلب فوق العاده زیاد است و مرتباً هر سال بر تعداد آن افزوده می شود.

اگر به صدها بیماری مختلف دیگری که علم پزشکی امروز از حل مشکل آنها ناتوان است بیندیشیم، به اهمیت درمان های غیردارویی بیشتر پی می بریم (درمان های دیگر گونه).

در کلام آخر اینکه، اگر بتوان با بررسی دقیق و منطقی، حجامت را به عنوان یکی از راه های پیشگیری و درمان در عصر فعلی به مردم بشناسانیم، با توجه به ساده بودن انجام عمل، ارزان بودن، بدون خطر و نداشتن عوارض جانبی و مشکلات پیچیده (تخصصی)، آن را در اختیار بشر قرار داده ایم تا از وسعت بیماری های مهلک عصر حاضر بکاهیم.

^۱- Myocardial Infection

^۲- Harrison s Principles of Internal Medicine 199

سابقه موضوع تحقیق

بر خلاف قلت معلومات و تحقیقات انجام شده در این مورد، سابقه این عمل بسیار ولانی بوده و شاید به حدود ۵۰ قرن پیش می رسد. در کتاب Ayur-Veda که یکی از کتاب های قدیمی که از تفکرات و تجربیات ریش ها^۳ است در مورد خجامت بحث شده و جزو روش های درمانی شمرده شده است.^۴

ساشرتایکی از دانشمندان بزرگ هندی است که جراح برجسته ای بوده و آئین جراحی پلاستیک وی بعدها به عنوان پایه جراحی پلاستیک مطرح شده است، وی حدود دوهزار سال قبل پیرامون حجامت تحقیقاتی را انجام داده و یک درمان ویژه بصورت ثابت برای معالجه امراض خونی باقی گذارده است و صاحب کتاب کلیات درد Melzack^۵ از حجامت بعنوان کاهش دهنده دردهای مزمن یاد کرده است.

هم اکنون در کشورهای بسیاری در اروپا، آمریکا و آسیا این عمل با متدهای خاصی کم و بیش مورد استفاده قرار می گیرد و از اثرات درمانی آن بهره مند می شوند.

در طب عربی نیز از آن به عنوان یکی از ارکان مهم یاد شده است و از آن در مداوای بیماری های زیادی استفاده می شده است.

با ظهور اسلام و رسالت پیامبر(ص) همانطور که می دانیم بر سنت های بسیاری مهر تأیید زده شد و سنت های زیادی نیز تحریم شد^۶. در این میان حجامت مورد توجه و تأیید اسلام قرار گرفته و از

^۳-ریش های زمان و حقیقت بنیان هندی اند پیری مکتب خاصی هستند.

^۴-کتاب ایوودا قدمت پنج هزار ساله داشته و دستورات طبی و بهداشتی آن که حامل تفکرات عارفان و حقیقت بنیان هندی است مورد استفاده مردم زیادی قرار دارد.

^۵-Ronald Mezlack :Textbook of Pain Churchill Livingstone 691 1984

^۶- در تفسیر المیزان نوشته استاد علامه طباطبایی در ذیل آیه اول سوره اسرار از سفر جسمانی و روحانی پیامبر یاد کرده و در آنجا روایتی را در مورد این سفر نوشته و در آنجا قید شده که پیامبر اسلام در هر مرحله از سفر خویش با دستوراتی از خداوند روبرو بوده و در هر طبقه از عروج به وی تأکیداتی می شده است. در طبقه هفتم عرش به پیامبر خطاب شده است که یا محمد حجامت کن و امتت را بر حجامت و سیاه دانه امر فرما.

آن به عنوان مهم ترین اصل درمان و پیشگیری یاد شده است. با استناد به یکی از روایات منقول در نهج الفصاحه، پیامبر اسلام، حجامت را از سنت های پیامبران الهی یاد کرده است.^۷

بر همین اساس می توان ادعا کرد که سابقه موضوع برابر سابقه رسالت پیامبران است.

انبیاء ضمن درمان روحانی انسان ها از درمان جسمانی آنان نیز غافل نمانده و این سنت الهی وجود داشته است. احادیث متعددی از معصومین علیهم السلام نقل شده است که تماماً بر انجام این عمل تأکید داشته و آثار درمانی بسیاری را به آن نسبت داده اند.

روایات محکمی از پیامبر اسلام منقول است که برای حجامت اهمیتی بسیار قائل بوده است.

بعد از تأکیدات و روایات اسلامی در اینجا ذکر این نکته نیز لازم است که دانشمندان مسلمان و نوابغ بزرگ پزشکی بعد از ظهور اسلام نیز بسیاری از دردها را به وسیله حجامت درمان می کردند. نابغه بزرگ پزشکی، بوعلی سینا، در قانون کتاب معتبر پزشکی خویش که در حدود پانصد سال بصورت یکی از ارزشمندترین مراجع پزشکی دانشکده های پزشکی جهان تدریس می شده است، آن را از ارکان مهم درمان می دانسته و حدود ۳۵ نوع بیماری را با حجامت درمان می کرده است.

جرجانی صاحب کتاب ذخیره خوارزمشاهی نیز حجامت را درمانی مهم در بیماری های طبی می شمرد و با تأیید آن با تأسی بر طب جالینوس در پیشگیری و درمان از آن بهره می جسته است.

رازی که او نیز در مجامع پزشکی نامی کاملاً شناخته شده است و در سال های ۱۴۸۶ تا ۱۵۴۲ پس از ترجمه کتابش به زبان ایتالیایی سال ها در دانشکده های اروپا تدریس می شده و زیربنای اطلاعاتی پزشکان دنیای غرب بوده، به این مطلب اذعان دارد که حجامت یکی از روش های مهم پیشگیری است و آن را چون واکسیناسیون مانع مهمی برای بعضی بیماری ها می دانسته است. تاریخچه حجامت در ایران نیز نشان می دهد که در ایران سلاطین حجام هایی را در دربار خویش به این امر گماشته و در روزهایی از سال خود و خانواده خویش را حجامت می کردند. در تاریخ نیز

۷- خمس من سنن المرسلین، الحیاء، الحلم و الحجامة و المسواک و التعطر. پنج چیز است که از سنت های پیامبران است، حیاء، حلم، حجامت، مسواک، معطر ساختن

به پادشاهانی بر می خوریم که هنگام بیماری حجامت شده اند، از جمله استالین که در اواخر عمر و در بستر بیماری پزشکان برایش حجامت کرده اند.

بر اساس حدیثی از رسول اکرم (ص) که می فرمایند: (یوم العید عید الحجامه) مسلمانان روز معینی از سال را در فصول خاصی حجامت می کردند و آن روز را عید خون می دانسته اند.

به هر ترتیب حجامت یکی از روش های پیشگیری و در بعضی مواقع درمان ملل جهان بوده است که در طی سال های اخیر و با گسترش پزشکی نوین به فراموشی سپرده شده است.

تعریف اصطلاحات خاص

حجامت :

حجامت در لغت یعنی حجیم کردن و وسعت دادن و در این خصوص چون با ایجاد خلاء پوست کشش پیدا کرده و حجیم می شود به آن حجامت گویند. در عمل مکش با وسیله ای مکنده مانند دهان یا دستگاه ساکشن و به کمک وسیله ای محصور کننده مانند شاخ یا لیوان مخصوص حجامت، ناحیه مورد نظر را ساکشن نموده و در آن ناحیه ایجاد احتقان و التهاب می کنیم. در صورتی که فقط همین قسمت عمل را انجام دهیم و ادامه ندهیم، به آن بادکش یا حجامت خشک می گوئیم ولی در صورتی که

با وسیله بُرنده ای محل محتقن را برش دهیم و خون آن ناحیه را به دفعات تخلیه نمائیم، به این عمل حجامت خونی یا حجامت تر اطلاق می شود.

فصد :

فصد یک تکنیک دیگر خون گیری است که با برش طولی یکی از وریدهای بدن به مقداری خاص و مورد لزوم از ناحیه مورد نظر خون گیری می کنند و آن را در درمان بیماری های اعضاء بدن به کار می برند. بعد از برش ورید مورد نظر و اتمام خون گیری، ناحیه را بانداز کرده و می بستند.

طریقه انجام حجامت:

قدمت بسیار دیرین حجامت اقتضا نموده است که به یک شکل و با یک روش خاص در بین تمامی ملل و پزشکان سنتی انجام نگیرد. در هر مکتب طبی با روش های خاصی و به شکل متنوعی از این عمل بهره می برده اند. بعضی از آنان مقدماتی را برای انجام این عمل لازم می دانسته اند و بیمار را به آن راهنمایی می کرده اند، مثلاً برای بیمار تغذیه خاصی را توصیه می کردند و یا مکان خاصی را برای آن در نظر می گرفتند، تا در آن نقطه به حجامت بپردازند.^۸ اطبای سنتی ایران و در اسلام حجامت را بیشتر در بین کتفین و سر و در کمر انجام می داده اند^۹ و در اروپا نقاط خاصی را برای درمان بیماری های ناحیه مورد نظر حجامت می کردند.^{۱۰}

حجامت را به وسیله شاخ و کوزه یا به وسیله شیشه های مخصوص انجام می داده اند.

هم اکنون راحت ترین و ساده ترین روشی که در مراکز حجامت کاربرد منطقی دارد و به راحتی می توان از آن سود جست لیوان های شیشه ای است که در ته آن سوراخ هایی قرار دارد که به وسیله سوپاپ های یکطرفه هوای داخل لیوان را به وسیله دستگاه مکنده از آن بیرون کشیده و در داخل لیوان ایجاد خلاء می کنیم. پس از انجام این عمل محل مورد نظر دچار کشش پوستی شده و به داخل لیوان وارد می شود. افراد مختلف با توجه به مقدار چربی زیر پوست کشش پوستشان به داخل لیوان متفاوت است. البته ناحیه مورد حجامت نیز به صورت مختلفی مورد کشش پوستی قرار می گیرد. ولی در کل هدف از ایجاد خلاء در لیوان ایجاد احتقان و التهاب ناحیه مورد نظر است که در مکان های مختلف حجامت و افراد مختلف (با تفاوت های پوستی و بافت همبندی) برای ایجاد میزان مشخصی احتقان، نیروی مکش متفاوتی ضروری است.

^۸- بسیاری از اطباء قدیم قبل از حجامت به بیمار غذای سبک خورنده و در حمام که جریان پوستی زیاد می شود حجامت می کردند.

^۹- البته نقاط دیگری هم برای درمان بیماری های آن ناحیه برای حجامت در نظر می گرفته اند ولی بیشتر حجامت عام که فواید عامی بر بدن می رساند در این سه نقطه است.

^{۱۰}- در کتاب Dr. Renenelanier منطقه گلو، کبد، معده، کلیه و غیره قائل بوده و در هر بیماری توصیه به حجامت از همان منطقه می کرده، مثلاً در بیماری های گلو مهرة^۳ و^۴ سرویکال را حجامت می کرده است.

بعد از چند دقیقه (حدود ۵-۲ دقیقه) لیوان یا وسیله مکش را از پوست جدا کرده با وسیله بُرنده استریل (مانند تیغ بیستوری یکبار مصرف) خراش هایی روی سطح پوست ایجاد می کنیم (در حجامت کتف حدود ۷ خراش) سپس مجدداً محل مورد نظر را با لیوان مخصوص ساکشن می کنیم و وقتی لیوان تقریباً پر شد آن را تخلیه و مجدداً محل را ساکشن می کنیم. معمولاً طی دو بار ساکشن خون کافی (حدود ۱۰۰-۵۰ سی سی) از محل انجام حجامت تخلیه می شود. عقیده رایج این است که در بار اول تخلیه خون لیوان نباید در آن لخته ببینیم وگرنه دلیل بالا بودن هموگلوبین یا قدرت انعقادی خون می باشد (درمورد این امر ما حدیثی مشاهده نکردیم).

بررسی فرضیات

فرض اول :

حجامت و فصد هر دو یک نوع روش خون گیری به حساب می آیند و تفاوت چندانی ندارد. با این دو متد، ما هر چند گاه با تخلیه مقداری از خون باعث کاهش ویسکوزیته و اصلاح ترافیک سلولی شده و تغذیه بافت ها و تخلیه مواد متابولیسمی زاید به سهولت و سرعت مناسب رسیده و بافت مذکور با حداکثر کارایی به انجام وظیفه می پردازد.

نکات موافق این نظریه

۱- تا کنون دلیل واضح و آشکاری بر اینکه هدف از حجامت غیر از خون گیری بوده است و کار دیگری هم با حجامت انجام می شود اثبات نرسیده و اگر مقصود کاهش خون بوده آن را به هر طریق می توان کاهش داد چه از طریق رگ و چه از طریق پوست.

۲- بررسی شده و هیچ یک از فاکتورهای خونی از نظر نوع با ورید تفاوتی نداشته است. تفاوت موجود در مقدار و تعداد از نظر کمی بوده است. این نکته شاهدهی بر این مدعا است که اگر حتی تفاوتی در غلظت مواد در خون ورید و حجامت وجود دارد هر دو یک عمل را انجام می دهند. منتها به شدت و ضعف مثلاً در حجامت ۷۰٪ سلول خارج می شود و ۳۰٪ پلاسما و از ورید ۳۰٪

سلول و ۷۰٪ پلاسما خارج می شود. طبق بررسی هایی که در مرکز تحقیقاتی حجامت در بیمارستان لقمان حکیم انجام گرفته است، اختلاف ترکیبات در خون حجامت و ورید بررسی شده و بجز کراتینین تمامی فاکتورهای بررسی شده در خون حجامت به صورت معنی داری بیشتر از خون ورید بوده است ولی همان طور که گفته شد بیشتر بودن چند ترکیب

دلیل بر تفاوت این دو عمل نیست و اثبات این نیست که حجامت و فصد دو عمل جداگانه باشد، بلکه با حجامت با سرعت بیشتر به خواسته خود رسیده ایم و با فصد شدت عمل کمتر است. یعنی اگر بتوان اثبات کرد که با حجامت مثلاً اسیداوریک بیشتری را از پشت خارج می کنیم در صورت انجام فلبتومی نیز اسیداوریک خارج می شود ولی باید مقداری بیشتری را از ورید خون گرفت تا اسیداوریک به مقدار حجامت خارج شده باشد و با توجه به اینکه از خون حاصل از فلبتومی می توان استفاده کرد ولی از خون حاصل از حجامت نمی توان استفاده کرد. مطمئناً فصد بر حجامت ارجحیت دارد.

۳- در طب سنتی و در کتب قدیم طبیبی که در این مورد بحث شده است به شواهدی بر می خوریم که این دو عمل را گاهاً بجای یکدیگر استفاده می کردند و حجامت را تکامل می دانستند. جرجانی صاحب کتاب ذخیره خوارزمشاهی حجامت را عوض فصد می داند و آن را بر فصد در مکان های خاصی ترجیح می دهد.^{۱۱} در بحارالانوار تألیف مرحوم مجلسی جایگزینی حجامت را بر فصد در مبحثی عنوان نموده و رگ هایی را که به جای فصد باید از نقاط خاصی حجامت کرد نام برده است.

۴- این نکته نیز قابل توجه است که حجامت از ویژگی خاصی برخوردار است و با توجه به اینکه در محل آناتومیکی انجام می شود که تحرک آن کم بوده و از طرفی انتقال عفونت به دلیل موقعیت ویژه محل حجامت به حداقل ممکن می رسد و ترمیم بافتی و هموستاز خونی نیز بسیار سریع تر

۱۱- پیشینیان چون دانستند که بعضی از مردان اندر هر فصلی از فصل های سال و اندر هر سنی از سال های عمر و اندر هر شهری از شهرها حاجت باشد بیرون کردن فضله خون از تن و دانستند که اندر همه فصل های سال و اندر همه سال های عمر و اندر همه شهرها فصد نشاید کردن تدبیر حجامت کردند تا به وقت خویش به عوض فصد به کار آید.

از نقاطی است که فصد انجام می شود، مثلاً در کتف که بیشترین نقطه ای است که در آن حجامت انجام می شود نزدیکی محل نیشتر یا زخم به غدد لنفاوی وسیع آگزیلاری و پاراورتبرال ایمنی آن ناحیه را به مقدار زیاد بالا می برد و با توجه به نزدیکی آناتومیکی آن به استخوان های قفسه سینه که یکی از مهم ترین ذخایر سلولی خونی است، راه برای مبارزه با میکروب و ترمیم بافتی و هموستاز به سهولت بیشتری انجام گرفته و مقدار عفونت به حداقل ممکن می رسد. به همین دلیل با توجه به امکانات و وسایل موجود در ازمنه قدیم که از میکروب و عفونت اطلاعات کافی نداشتند و وسایل استریل و ضدعفونی نمی شد و چون فصد مستقیماً با یکی از رگ های بدن انجام می شد و عفونت مستقیماً به داخل خون کشیده می شد، و عوارض زیادی را ایجاد می نمود، حجامت را به فصد ارجح شمرده اند.

۵- یکی از مسائلی که در مورد اثرات درمانی حجامت به آن اشاره شده است کاهش آهن خون است. در مطالعه ای در فنلاند پزشکان سطح بالای آهن و فریتین سرم را با IHD و CVA مرتبط دانسته اند و برای پروفیلاکسی از این بیماری ها توصیه می کنند فریتین خون را در حد تعادل mg ۲۰۰ در لیتر نگه داشت.^{۱۲} در مطالعه دیگری در موزه ملی بهداشت آمریکا (آزمایشگاه پاسفیکانورشاوست) بر روی تعداد زیادی از افراد دریافتند که زنان و مردانی که در بالاترین گروه مصرف آهن قرار داشتند دو برابر گروه دیگر در معرض ابتلا به سرطان بودند. به نظر آنان در صورتی که ترانسفرین از ۳۰٪ حد اشباع آهن بالاتر رود و به ۴۰٪ برسد احتمال کانسروژن بودن آن افزایش می یابد. این امر در مورد فصد و حجامت تفاوت زیادی ندارد.^{۱۳}

۱۲- مجله اشپیگل سپتامبر ۱۹۹۲ .

Interrotinal of Cancer 1988-۱۳

فرض اول با توجه به فرضیات دیگری که ارائه خواهد شد و تحقیق انجام شده در مورد تفاوت خون وریدی با خون حجامت (انجام شده توسط آقای خیراندیش و دکتر آگین) که در ادامه متن خواهد آمد چندان قابل قبول نیست.

فرضیه ارتباط جاذبه ماه با زمان حجامت :

در اوایل قرن هجدهم قوه جاذبه عمومی توسط نیوتن مطرح شد و لاپلاس دانشمند بزرگ فرانسوی در سال ۱۸۲۸ برای اولین بار تعریف کامل و جامعی را در مورد تأثیر جاذبه ماه و خورشید بر زمین مطرح کرد^{۱۴} و جزر و مد را به صورت کامل توضیح داد. پس از آن تئوری های Harris فیزیکدان انگلیسی توسط هانری پان کاره نظریه لاپلاس را کامل کرد و ابهامات موجود را بر طرف ساخت.

بر طبق این نظریه خورشید و ماه هر دو بر روی زمین جاذبه ای وارد می کنند که نتیجه آن اختلافات سطوح دریاها در تغییرات شبانه روزی است و با توجه به حرکت دورانی زمین و ماه به دور خورشید و حرکت دورانی ماه به دور زمین است که جزر و مد در آب های زمین بوجود می آید. با توجه به نزدیکی بسیار بیشتر ماه به زمین جاذبه این جرم آسمانی بیشتر مد نظر بوده و درباره آن صحبت می کنیم.

بر اثر جاذبه ماه آب های کره زمین از دو طرف کشیده شده و حالت کروی بودن آن را به هم می زند. آب های طرفی از کره زمین که به طرف ماه قرار گرفته بطور مستقیم بر اثر قوه جاذبه ماه به طرف آن کشیده شده و ایجاد مد می کند. در همان لحظه نیز آب های سمتی از زمین که به طرف ماه قرار نگرفته به دلیل ضعف جاذبه ماه برای کشش آن برخلاف تصور موجود ایجاد مد می کند. یعنی در دو طرف مد برقرار می شود.

^{۱۴} -قبل از لاپلاس و در اواخر قرن چهارم قبل از میلاد پیتداس و پوزیدونیوس ضمن مطالعه در سواحل مدیترانه ارتباط ماه و خورشید و جزر و مد را یافته بودند ولی تا زمان لاپلاس بصورت جدی مطرح نشده بود.

چون زمین به دور خود هر ۲۴ ساعت یکبار گردش می کند، پس در هر ۲۴ ساعت ۲ جزر و ۲ آمد در هر نقطه متصور است. تأخیر شبانه روزی جزر و مد ۵۰ دقیقه است و اگر این اختلاف ساعتی را در مدت ۲۹/۵ روز که یک ماه است جمع کنیم ۲۴ ساعت می شود. از طرف دیگر در مدت ۲۴ ساعت و ۵۰ دقیقه، دو مد یا دو جزر یا مد در ساعات خاص در مکان قبلی تکرار می شود.

از طرفی هنگامی که ماه و خورشید و زمین در یک امتداد قرار می گیرند شدت جزر و مد به حداکثر می رسد و این امر در اول ماه در هلال است و نیمه ماه که ماه در حال بدر است و آخر ماه که ماه در حال محاق است اتفاق می افتد. در شب های ۷ و ۲۱ (تربیع اول و تربیع دوم) شدت جزر و مد به حداقل می رسد. چون امتداد جاذبه ماه و خورشید بر هم عمود می شود.

Koppen یکی از دانشمندان هواشناس ادعا کرده است که میان صور ماه و تغییرات آب و هوا ارتباط خاصی وجود دارد. اکهولم (Eckholm) و ارینوس فیزیکدانان سوئدی به این آزمایش ها ادامه داده و ثابت کرده اند که به طور کلی ارتباط ویژه ای بین مقدار الکتروسیته هوا و تغییرات فلکی ماه یافته اند. امان (Amman) و دیگر دانشمندان، روابطی را بین صور ماه و وضع الکتریکی هوا و جملات صرع در بیماران صرعی به اثبات رسانده اند و معتقدند که برخی از اعضاء و بافت های انسانی تحت تأثیر سیکل ماهیانه می باشد. دکتر عبدالعظیم قریب در نشریه علمی سخن ، صفحه ۱۳۷ می گوید: (شکل ماه در اوضاع طبیعت بطور کامل اثرات محسوسی دارد و در بدن باعث کم و زیاد شدن مایع نخاع و همه مایعات بدن می شود. تأثیر آن روی شیر داخل پستان و غیره نیز به اثبات رسیده است. بر سبزیجات و میوه ها و هم چنین نشاط های روحی رو به تزاید گذاشته و در نیمه دوم رو به کاهش می گذارد.) نکته دیگر ارتباطی است که متولدین ماه های ژانویه و آوریل در نیمکره شمالی و ماه های ژوئیه تا سپتامبر در نیمکره جنوبی با اسکیزوفرنیک ها دارند. (کاپلان، سادوک)

لذا با شواهدی که در تأثیر عوامل جوی بر روی زمین در دست است نمی توان منکر ساعات و اوقات بد و خوب زندگی شد. یعنی هنگامی که عوامل خارجی روی خون اثر می گذارد حال چه از

نظر کشش ملکولی و چه اثرات مغناطیسی و الکتریکی پس ارتباط زمان و انجام این عمل می تواند مطرح شود. در برخی روایات و اکثریت کتب و مدارک موجود در مورد حجامت زمان خاصی برای انجام این عمل توصیه شده است.

گاه اختلافاتی را از نظر زمان انجام این عمل در روایات اسلامی می بینیم، یعنی اگر یکی از ائمه علیهم السلام در روز یکشنبه امر به حجامت فرموده و امام دیگری روز سه شنبه را بهتر دانسته،

احتمالاً با توجه به فصل و ماه و ارتباط ویژه نجومی که برقرار بوده است ایشان آن روز خاص را برای حجامت مناسب می دیده است. معصوم دیگر روزی دیگر را در زمان دیگری ارجح دیده است. ولی در کل روایات بسیار زیادی حجامت را در روزهای هفدهم و نوزدهم و بیست و یکم توصیه فرموده اند و اصولاً حجامت را در نیمه دوم ماه نافع تر دانسته اند.^{۱۵}

به هر حال ارتباط این امر با اثر حجامت و زمان مطلوب انجام آن فقط یک فرضیه است که نیازمند توجه بیشتر است. با این وجود انجام حجامت به زمان خاصی منوط نیست و ظاهراً بر اساس پاره ای از احادیث انجام حجامت در هر زمانی مفید است. به خصوص در زمان افزایش فشار خون که با قرائت آیه الکرسی بلامانع می باشد.

۱۵- قال رسول الله (ص) من احتجم يوم الثلاثاء سبع عشرة او تسع عشرة او لاحدی و عشرين كان له شفاء من داء السنه (مکارم صفحه ۱۴۲) هر کس در روز سه شنبه از هفدهم ماه یا نوزدهم و یا بیست و یکم ماه حجامت کند باعث شفای دردهای یکسال اوست.

فرضیه ارتباط حجامت و طب سوزنی :

براساس تفکر طب سوزنی انرژی خاصی از حیات موسوم به Qi در بدن آدمی وجود دارد که منشأ کلیه فعل و انفعالات انسانی است. این انرژی درون کانال‌هایی به نام Meridian جریان دارد، در مجموع شامل ۱۲ کانال اصلی و ۸ کانال اضافی می‌باشند.

هر یک از این کانال‌های اصلی با ارگان خاصی مربوط می‌باشد و بر روی آنها نقاطی وجود دارند که قادرند با تحریک در میزان انرژی جاری در کانال تغییراتی را به وجود آورند. محل انجام حجامت معمول در بین دو کتف و در خط وسط روی مهره‌های (T3.T4.T5) می‌باشد. این ناحیه خاص از دیدگاه مکتب طب سوزنی به دلیل تراکم کانال‌ها و نقاط خاص تحرکی دارای نقش ارزنده‌ای در تنظیم تعادل انرژی بدن می‌باشد. خود این ناحیه دارای ویژگی صفت یانگ (Yang) می‌باشد. صفت Yang بصورت Heat-Hyper-Creative-Positive-Function می‌باشد بر عکس صفت بین (Yin).

کانال‌های متعددی از محل انجام حجامت در کتف عبور می‌کنند مانند کانال Du-Mai و Bladder

Stomach و Spleen Muscle Meridian . the extrapoint channels ، Channel Muscle

Meridian نقاط متعددی از هر یک از این کانال‌ها در محل حجامت عام قرار گرفته‌اند مثلاً سه نقطه از کانال Du-Mai به نام های Du10 . Du11 . Du12 در این محل قرار دارند که ویژگی آنها در جدول آمده است. در این فرضیه که توسط آقای دکتر آگین و آقای خیراندیش مطرح شده است ممکن است انجام عمل حجامت با تحریک پاره‌ای از نقاط بر روی کانال‌های مهم بدن موجب انتقال انرژی به ارگان‌ها و تعدیل و هماهنگ نمودن اعمال دستگاه‌های مختلف شود.

غشای سطحی گلبول‌های خردار حاوی ۵۰ تا ۷۰ درصد کلسترول اضافی بوده اما میزان کلی فسفولیپید طبیعی است. عدم تناسب فسفولیپید و کلسترول قابلیت انحلال غشای گلبول خردار را

کاهش داده و نیز انعطاف پذیری گلبول هم کم می گردد. از طرفی صدمات مکانیکی می توانند از سه طریق سبب همولیز گردند.

۱- مواقعی که گلبول های قرمز در عروق کوچک روی سطح برجستگی های استخوانی جریان می یابد در معرض فشار خارجی ناشی از فعالیت های فیزیکی قرار می گیرد.

۲- در مواقعی که گلبول های قرمز از میان یک گرادیان فشار ایجاد شده مانند دریچه مصنوعی می گذرد ممکن است به دلیل Shear stress (فشار برشی) تخریب گردد.

۳- وقتی فیبرین در گردش خون (میکروواسکولار) رسوب کند سبب فشار فیزیکی بر گلبول ها و پاره شدن آنها می گردد. با انجام حجامت به مقصود خود در مورد ۱ و ۲ رسیده ایم، و با فشار، که در اثر لبه وسیله حجامت روی سطح پشتی وارد می کنیم بین عروق و سطوح استخوانی کانال تنگی را برای عبور گلبول ها ایجاد می کنیم. از طرفی با توجه به گرادیان فشاری که در نتیجه خلاء داخل وسیله حجامت و فشار خارج ایجاد می کنیم گلبول ها را با Shear stress حاصل از برخورد با رگ در تنگنا قرار داده، گلبول ها (به خصوص گلبول های پیر و فرسوده) را تخریب می کنیم. در مورد فرایند سوم نیز با حذف گلبول های قرمز پیر و فرسوده از متلاشی شدن آنها در سیستم میکروواسکولار جلوگیری می کنیم.

فرضیه ارتباط حجامت با سیستم ایمنی :

مکان هایی که حجامت در آنها رایج می باشد هم خوانی نزدیکی با نحوه تجمع سیستم لنفوئید و غدد لنفاوی دارد. در پشت که از اصلی ترین این نقاط است از دو طرف یا غدد لنفاوی آگزیلاری و از بالا غدد لنفاوی سرویکال و نزدیک تر از این دو، غدد زنجیره ای و وسیع مدیاستن قرار گرفته اند که در صورت حمله میکروب ها و هر گونه آنتی ژن سلول های ایمنی و لنفوئید بسیار شدید با عامل مهاجم به نبرد پرداخته و آن را مغلوب می کنند. همانطور که می دانیم غدد آگزیلاری در

پاسخ به کارسینوم پستان، لنفوما، عفونتهای اندام فوقانی، بروسلوز و بیماری پنجه گربه عکس العمل نشان می دهد.

در کمر که محل دیگری برای انجام حجامت است باز غدد لنفوئیدی مغبنی یا اینگوینال هم چنین غدد لنفوی پاراورتبرال وجود دارد که لشگرگاه های دفاعی بیماری های آمیزشی و اندام تحتانی و مالیگننسی های ژنیتالی هستند.

هم چنین در حجامت سر، غدد لنفوی خلف گردن و لنف توده های گردنی ارتباط تنگاتنگ با محل حجامت دارند.

مکان هایی که در آنها حجامت می شود احتمال ابتلای به عفونت و غلبه میکروب بر بدن بسیار پایین است. از طرفی غنی ترین و قوی ترین سیستم لنفی در کنارش وجود دارد که تحریک آن تقویت قسمت بزرگی از سیستم ایمنی است.

تنها عامل بیماری زا اعم از ماده کانسروژن یا باکتری نیست که بیمار را مبتلا می سازد بلکه استعداد پذیری ضعف سیستم ایمنی فرد نیز بسیار مهم می باشد.

یعنی در صورتی که مثلاً در کانسر ریه سیگار را ریسک فاکتور جدی محسوب می کنیم ضعف سلول های پنوموسیت ریه نیز وجود دارد که با سلول های بدخیمی که در اثر این ماده کانسروژن به وجود آمده است مبارزه نکرده و اجازه رشد و تکثیر به سلول مورد نظر داده است وگرنه این ماده کانسروژن به وسیله افراد دیگری هم استعمال شده است. پس چرا عده معدودی به این بیماری مبتلا شده اند؟ در مغز سلول های گلیال مغز یا در کبد سلول های کوپفر و به طور کلی تمامی ماکروفاژهای بافتی در هر نقطه از بافت های بدن اگر به طور صحیح و تقویت شده تکثیر یافته و به وظایف خود برسند احتمال بروز بیماری کمتر می شود.

هم چنین درمان ظاهری بیماری بدون تقویت مجدد سیستم ایمنی چندان موفق نیست. یعنی اگر ما با بهترین روش و داروهای شیمیوتراپی و یا با رادیوتراپی سلول های بدخیم را از بین ببریم، آیا تضمین می کنیم که سلول های سرطانی دوباره ایجاد نشوند؟ چرا که آن فرد در عین سلامت

کامل دچار سرطان شده است پس چرا حالا که دچار ضعف و اختلالات ارگانیک هم شده است دوباره دچار نشود و شاید یکی از دلایل مهم عدم دستیابی به موفقیت کامل در پزشکی کلاسیک همین درمان های سطحی باشد. عدم توجه کافی به علل زمینه ای بیماری، ناکامی طبی را به دنبال دارد. در کتاب الجدری و الحصبه نوشته ابوبکر محمد ابن زکریای رازی به حجامت به مانند واکسیناسیونی برای آبله پرداخته و آن را برای جلوگیری از آبله در کودکان کمتر از ۱۴ ساله تجویز می نماید. مطلب جالب توجه دیگر توصیه های بزرگان دین و رسول گرامی اسلام که حجامت را به عنوان پیشگیری از بیماری ها مطرح ساخته اند و بعداً به عنوان درمان کننده بیماری، در سلامت و صحت حجامت می کردند و آن را عملی برای مقابله با بیماری می دانستند. در روایت یا محمد(ص) احتجم و امر امتک بالحجامه، همه مردم نه فقط بیماران مورد خطاب قرار گرفته اند؛ لذا به نظر می رسد که حجامت بجز نقش درمانی نقش پیشگیری از ابتلا به بیماری ها را نیز دارد که بسیار قابل توجه و مهم می باشد.

در پایان نامه ای که توسط آقای دکتر حسین حسینی دستجردی با عنوان پژوهشی در مورد حجامت و اثر آن بر روی بیماری های عصبی در دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی نگاشته شد .

است، چند احتمال بطور مفصل در مورد اثر حجامت در درمان بیماری ها مطرح شده است که ما به فهرست آنها اکتفا می نمائیم :

- 1.Lowering of viscosity
- 2.Induction of immune syste
- 3.Induction of hemostasis
- 4.Excretion of metabolic
- 5.Red blood cell conditioning
- 6.Wound healing
- 7.Hyperemia

در انتهای این مبحث این نکته را تذکر می دهیم که ذکر فرضیه های فوق بیشتر به منظور آشنایی با آنها و مقدمه جهت انجام تحقیقات علمی می باشد وگرنه مدارک قوی علمی جهت اثبات اغلب فرضیه های فوق وجود ندارد.

حجامت در اسلام

بر اساس اعتقادات مذهبی مسلمانان، اسلام، آخرین مکتب الهی است که پیامبر اسلام حضرت محمد(ص) پیام آور آن بوده و به صورت بسیار کاملی برای جهانیان ترسیم فرموده است. دین اسلام به علم بیش از هر ارزشی ارج نهاده و علم الابدان را که اساس پزشکی است در ردیف و حتی مقدم بر علم الادیان^{۱۶} شریف ترین دانش ها قرار داده است. در این مکتب الهی چه بسیار توصیه های بهداشتی که پیامبر اسلام(ص) و ائمه معصومین (ص) فرموده اند که جهت بسیاری از آنها از نظر علم پزشکی روشن شده و برخی دیگر تحقیقات بیشتری را می طلبد. برای مثال روایتی مشهور از امام صادق (ع) است که فرمودند حضرت جبرئیل بر رسول الله(ص) نازل شد و توصیه به مسواک زدن و خلال کردن و حجامت نمود.^{۱۷} امروزه مسواک و خلال کردن اهمیت واقعی خود را تا حدودی بازیافته و دانشمندان جهان در کنفرانس های علمی خویش بارها و بارها بر این کلمات گوهر بار آفرین گفته اند و مبهوت این اعجاز کلامی حضرت در ۱۴ قرن پیش شده اند.

البته امیدواریم که حجامت نیز قربانی خود باختگی پزشکان و دانشمندان اسلامی نشود و تحقیقات گسترده ای در این زمینه انجام شود و این بار جهان اسلام با غرور، نقش پیشگیری از بیماری های بسیاری را بوسیله انجام این سنت الهی بیابد.

۱۶- قال رسول الله: العلم علمان علم الادیان و علم الابدان.

۱۷- این روایت در وسائل الشیعه-من لا یحضر الفقیه و بحار الانوار نقل گردیده است.

در یک تحقیق آماری بر روی احادیث و روایات بیشترین تأکید روی حجامت شده است و آن را یکی از اصول مهم طب شمرده است. در تفسیر گرانبهای المیزان^{۱۸} در تفسیر سوره اسری، علامه طباطبایی روایتی از پیامبر اکرم(ص) نقل فرموده اند که حضرت رسول (ص) حجامت کن و امت را امر به حجامت نما. البته در قرآن کریم بر این موضوع تأکید شده است که آنچه در این شب و در مسیر آن اتفاق افتاد از نشانه های خداوند است و حجتی است برای رسول خدا(ص) که به امتش ابلاغ فرماید.

(سبحان الذی اسرى بعبده لیلا من المسجد الحرام الی المسجد الاقصی الذی بارکنا حوله لنریه آیاتنا انه هو السميع البصیر.)

روایات بسیار زیادی از ائمه اطهار(ع) در زمینه حجامت وجود دارد که در ادامه متن انشاء... آورده می شود.

فقها و دانشمندان اسلامی برای حجام و حجامت شونده مسایل عدیده ای را از نظر فقهی دارند که اهمیت مطلب را می رساند. امام خمینی (ره) در تحریرالوسیله و شیخ مفید و علمای بزرگ دینی مطالب بسیار پیچیده و جزئی راجع به کسب، حجامت محرم، حجامت در رمضان، حجامت در سفر و..... سخنان و مطالبی زیاده از حد عنوان کرده اند.

در آخر این مبحث با توجه به اهمیت رساله الذهبیه حضرت امام رضا سلام الله علیه در مورد حجامت بخشی از این نامه پربار حضرت رضا علیه السلام را به طور کامل می آوریم.

الرساله الذهبیه قال الرضا(ع) فلذا اردت الحجامه فلیکن فی اثنتی عشر لیله من الهلال الی خمس عشره صح لبندک فاذا انقضی الشهر فلاتحتجم الا ان تكون مضطراً الی ذلک و هو لان الدم ینقض فی نقصان الهلال و یزید فی زیارته ولیکن الحجامه بقدر ما یمضی من السنین ابن عشرین سنهیحتجم فی کل عشرین یوما و ابن الثلاثین فی کل ثلاثین یوما مره واحده و کذالک من بلغ

۱۸- در ذیل تفسیر سوره اسرا آمده است که حضرت محمد(ص) به آسمان هفتم که مشرف شدند در آنجا و در آن سفر روحانی ملائک همه بر او گذر می کردند و عرض می داشتند یا محمد احتجم و امر امتک بالاحجامه.

من العمر اربعين سنه يحتجم في كل اربعين يوما و مازاد فتحب ذلك و اعلم يا امير المؤمنين ان
الحجامه انما تأخذ دمها من صغار العروق المبتوثة في اللهم و مصادق ذلك و و اياك و كثره
الحرك و الغضب و مجامعه النساء ليومك.^{۱۹}

حضرت در ادامه سخنان خویش بعد از توصیه های طبی و بهداشتی ادامه می دهند : اکنون به منظور تکمیل گفته های خود از غذاها و دواها و برنامه های عملی انسان که باید به خاطر حفظ بهداشت و تأمین سلامتی انجام بدهد، دستوراتی می دهم. حجامت یک عمل لازم برای بدن انسان است. پس هنگامی که تصمیم به این کار گرفتید لازم است دوازدهم تا پانزدهم ماه باشد چون این ایام از لحاظ اینکه قمر بدوران کامل (بدر) خود می رسد برای خون گرفتن صالح تر و شایسته تر است. ولی اگر ماه به ایام آخرش برسد حجامت نکن مگر اینکه مقتضیات مزاجی آدمی ناگهان عمل حجامت را ایجاب کند. در این صورت مانعی ندارد لکن آنچه که مسلم می باشد این است که دوران تکامل ماه برای حجامت وقت مناسبی است. چون در آن روزهای ابتدا و انتها که قمر در روند تکامل است جریان خون آرامش ندارد. چون هر چه قرص ماه به سوی کمال می رود خون در بدن انسان پرجوش و خروش می شود و هرچه به تکامل ماه نزدیک می شود، این جوش و خروش می نشیند.

اما دوره ای که خون در بدن قرار عادی دارد روزهای میان دوازدهم و پانزدهم است. در گرفتن حجامت باید سنین زندگانی آدم ها رعایت شود. مثلاً یک جوان بیست ساله می تواند در هر بیست روز یکبار حجامت کند و سی ساله ها هر سی روز می توانند حجامت را تکرار کنند. همینطور چهل ساله ها و الی آخر. حضرت ادامه می دهند که؛ حجامت بر روی رگ های مویی که در تمام اعضای بدن پخش و پراکنده اند انجام می شود، تا موجب سستی و ناتوانی بدن نشود اما فصد که از ورید خون می جهد مسلماً قوای بدنی را کاهش می دهد و حجامت (نقره)^{۲۰} برای سنگینی سر

۱۹- مستدرک ، جلد ۲، باب ۱۱، صفحه ۸۶، روایت ۱۴۸۵۰.

۲۰- در محل Foramen magnum و در ابتدای ستون فقرات گردنی در محل مهره اطلس.

۲۱- وریدهای ژوگولار.

نافع است و هم چنین حجامت (اخذعین)^{۲۱} ناراحتی های چشم و صورت را برطرف می کند و به جریان خون در عضلات و عروق سر حالت عادی می بخشد. گاهی هم عمل فصد بجای این حجامت ها از این عوارض جلوگیری می کند. برای علاج قلاع^{۲۲} گاه و بی گاه از زیر چانه خون می گیرند. حجامت زیر چانه برای درد دهان و فساد لثه ها و دندان ها درمان خوبی است و حجامتی که از میان دو کتف می شود، بدن انسان را از خفقان التهاب نجات می بخشد. البته منظور از این خفقان و التهاب خفقانی است که از امتلاء معده و زیادتی حرارت بدن به وجود می آید.

حجامتی که روی ساق های پا انجام می شود برای خفقانی که از امتلاء به وجود می آید نافع است. به علاوه برای دردهای کهنه کلیوی و اختلال مثانه و رحم و به ویژه (ریزش خون محیطی) این حجامت سود بسیار دارد اما نباید فراموش نمود که خونگیری از ساق پا بدن را ضعیف و نحیف می سازد و گاهی اتفاق می افتد که در اثر این حجامت غش های شدیدی به انسان دست می دهد و یکی دیگر این حجامت درمان جوش ها و دمل های ناراحت کننده است.

برای اینکه عمل حجامت دردناک نشود باید حجام به وسیله شاخی که بر محل حجامت می گذارد ابتدا موضع تیغ را به آهستگی بمکد و بعد عمل مکیدن را شدید سازد. هم چنان بر شدت مکش بیافزاید تا موضع تیغ سرخ گونه شود. قبلاً باید موضع تیغ را به وسیله مالش و مالیدن روغن نرم کند. و باید رعایت شود که تیغ در نرم ترین محل (برجستگی) حجامت به کار برده شود.

این مقدمات و شرایط را در عمل فصد نیز باید رعایت کرد تا اینکه این دو عمل دردناک نباشد. پس از آنکه فصد و حجامت تمام شد باز هم عمل مالش و روغن مالی تکرار شود. مخصوصاً بعد از خاتمه فصد باید در آن موضع بیشتر فرورفته چند قطره روغن چکاند تا شکاف ورید نرم شود و

۲۲-نوعی جوش.

خون به آسانی از آن شکاف بیرون آید. نکته مهم دیگری که فصادها^{۲۳} باید به خاطر بسپارند انتخاب موضع فصد است. موضع فصد هر چه از قسمت های کم گوشت بدن انتخاب شود، دردش کمتر و رنجش آسان تر خواهد بود.

عمل فصد روی حبل الذراع^{۲۴} و قیفال^{۲۵} از همه جا دردناک تر است زیرا ارتباط این دو رگ با گوشت بدن بیشتر است ولی باسلیق^{۲۶} و اکحل در برابر نیش فصادها کمتر درد را احساس می کند البته به شرطی که روی این دو رگ گوشت نباشد.

معمول است که پیش از انجام عمل خون گیری موضع نیشتر با آب گرم شسته شود و کمی هم ماساژ داده شود تا جریان خون سریع تر گردد و درد فصد را آسان تر سازد مخصوصاً در فصل زمستان این شست و شو که برای گرم و نرم کردن محل به عمل می آید باید رعایت شود. در ادامه حضرت می فرماید که؛ حجامت و فصد پس از عمل جماع خوب نیست باید میان جماع و حجامت و فصد دست کم دوازده ساعت فاصله باشد. برای حجامت و فصد روزی انتخاب کنید که آسمان صاف و هوا آرام باشد. در هوای ابری و طوفانی حجامت و فصد شایسته نیست. حضرت به مأمون سفارش می فرمایند که وقتی مزاج به آرامش رسید جلو خون ریزی را بگیرد و از ادامه خون ریزی جلوگیری نماید. و بلافاصله پس از فصد و حجامت حمام نگیرد، زیرا حمام به دنبال حجامت بیماری هایی به وجود می آورد و حداقل حمام پس از حجامت ۲۴ ساعت می باشد.

حضرت توصیه می فرمایند که؛ مأمون پس از حجامت به فاصله نسبتاً زیادی خود را با آب گرم بشوید یعنی استحمام کند آن بیماری که ملازم حمام بدون فاصله باشد تب دردناک است که همیشه در بدن خواهد ماند. پس از استحمام باید موضع فصد و یا حجامت را به وسیله پارچه

۲۳- فصادها = فصد کننده ها.

۲۴- ورید بازویی .

۲۵- یکی از وریدهای سر .

۲۶- یکی از وریدهای سر.

کرکی یا ابریشمی یا دستمال نخی که لطیف و نرم بافت باشد پوشاند بعد هم یک حبه از تریاق اکبر^{۲۷} به اندازه ماش میل نماید.

خوردن این حب که حجمش به اندازه ماش کوچک است فقط در فصل زمستان ضرورت دارد ولی در تابستان پس از حجامت سکنجبین عنصلی^{۲۸} که با شربت معتدل تهیه شده کفایت خواهد نمود. پس از عمل حجامت و فصد از آب میوه در فصل میوه بنوشد و اگر میوه نیست از شربت بالنگ مصرف کند. در جاهایی که این امکانات وجود ندارد بالنگ را زیر دندانش بگیرد و روی آن جرعه ای آب نیم گرم بنوشد.

اما در فصل سرما باید از سکنجبین عسل استفاده شود، که این شربت تو را از بیماری های خطرناک لقوه و برص و بهق و جذام به اراده خداوند متعال ایمن خواهد داشت. سفارش می کنم که پس از حجامت یا فصد آب انار را با مکیدن آب بنوشید آب انار خون را زنده و تن را بانشاط خواهد ساخت. باز هم به تو توصیه می کنم که پس از حجامت و فصد از خوردن غذاهای نمک دار تا سه ساعت پرهیز کنید چون اگر این پرهیز مراعات نشود بعید نیست که انسان به بیماری جرب دچار شود. پس از حجامت خوراک مناسب گوشت تیهو است و شراب هم همان شراب حلال که قبلاً گفتیم و بدن خود را هم پس از حجامت به وسیله روغن معطر چرب نمایید و بعد هم مقدار آب مشک آلود بر سر خود بریزید.

مؤخره

ما در مورد حجامت با افراد مختلفی که در این زمینه فعال بودند و حجامت می کردند دیدار کردیم که به ملاحظاتی محل کار آنها ذکر نشد. بیشتر افراد متأسفانه در حال انجام کار تحقیقی بر روی موضوع نبودند و فقط با دریافت مبلغی عمل حجامت را انجام می دادند و استناد به روایات و تحقیقات دیگران می نمودند و برخی از آنان متأسفانه تعصبی کورکورانه در مورد حجامت داشتند.

۲۷- نام داروی قدیمی است که آن را تریاق فاروق هم می گویند

۲۸- نوعی پیاز صحرایی.

اغلب پزشکان نیز که در دانشگاه های امروزی و با مطالعه کتب غربی تحصیل نموده اند، بدون لحظه ای تفکر آن را انکار می نمایند و غیر ممکن می دانند که اثری مفید داشته باشند. هنگامی که به این افراد پیشنهاد انجام تحقیق در این موضوع داده شود آن را کاری عبث دانسته نتیجه آن را از هم اکنون معلوم می دانند، اینان فراموش می کنند که بسیاری از پیشرفت های علم مرهون آزمایشاتی است که جوابی خلاف انتظار داشتند(مانند نظریه نسبیت که به دنبال عدم توفیق در اثبات وجود اتر ارائه شد). روی سخن ما در این مقال با عزیزانی است که هنگام شنیدن کلمه حجامت لحظه ای با خود می اندیشند که(آیا واقعاً حجامت روش درمانی مفید است یا خیر و چگونه باید این امر را آزمود.) به امید روزی که همه پزشکان ما اینگونه بیندیشند.

در پایان با تشکر از عزیزانی که ما را در این امر یاری کردند، امیدواریم که توفیقاتشان روزافزون گردد.

۱-جناب آقای دکتر حسین حسینی دستجردی که از پایان نامه ایشان استفاده بسیار نمودیم.

۲-جناب آقای دکتر خسرو آگین متخصص بیماری های داخلی و فوق تخصص ریه.

۳-جناب آقای حسین خیراندیش.

۴-دفتر نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی.

۵-واحد آمار و اطلاع رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی.

۶-جناب آقای دکتر رضا جلالی.

۷-جناب آقای دکتر طبری پور.

۸-جناب آقای دکتر سعادت غفاری نوین.

۹-جناب آقای دکتر محرابی.

۱۰-جناب آقای دکتر پیروی.

۱۱-جناب آقای دکتر باوی.

۱۲- جناب آقای خلیلی.

۱۳- خانواده آقای پرواز.

مؤسسه تحقیقات حکمت ایران